

УДК 347.19

І. В. КРАЄВСЬКИЙ

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Досліджується цивільно-правова природа «засновницьких відносин» (між засновниками ТзОВ) та корпоративних відносин (між учасниками та ТзОВ). Звертається увага на наявні суперечності у правовому регулюванні, пропонуються зміни до чинних нормативно-правових актів. Визначено правові засоби впливу на учасника, який не виконав обов'язку щодо формування статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю.

Ключові слова: засновник, учасник товариства з обмеженою відповідальністю, договір про заснування товариства з обмеженою відповідальністю.

Краєвський І. В. Правовые последствия невыполнения обязанности по формированию уставного капитала общества с ограниченной ответственностью

Исследуется гражданско-правовая природа «учредительных отношений» (между учредителями и ООО) и корпоративных отношений (между участниками ООО). Обращается внимание на существующие недостатки в правовой регуляции, предлагаются изменения в действующие нормативно-правовые акты. Определены правовые средства воздействия на участника, который не выполнил обязанности по формированию уставного капитала общества с ограниченной ответственностью.

Ключевые слова: основатель, участник, общество с ограниченной ответственностью, договор об учреждении общества с ограниченной ответственностью.

Krajevski Igor. Legal effects of breaching the duty to form the authorised capital of Limited Liability Company

The article is devoted to the civil essence of “foundation relations” (among founders of Limited Liability Company) and “corporate relations” (among members and Limited Liability Company). The author pays attention to the collisions of norms and proposes legislative changes. The outcome of this article is determination of legal means that can be applied to the member of Limited Liability Company, who didn't discharge his duty to form the authorised capital.

Key words: founder, member of Limited Liability Company, foundation agreement of Limited Liability Company.

Як убачається з положень ч. 1 ст. 1 Цивільного кодексу України, цивільне законодавство України покликане до врегулювання особистих немайнових та майнових відносин (цивільних відносин), заснованих на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Якісним показником дії норм цивільного законодавства є ефективність функціонування відповідно до загальних засад цивільного законодавства. Ефективність правового регулювання неможлива без належного механізму захисту цивільних прав та інтересів у разі його порушення, невизнання або оспорювання.

Проте конструкція ефективної дії правової норми порушується у разі виявлення прогалин у правовому регулюванні. Наведена обставина негативно впливає на

© КРАЄВСЬКИЙ Ігор Володимирович – аспірант кафедри цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка

практику застосування норми закону судами. А також створює можливість для безперешкодного зловживання правами і обов'язками у межах конкретних правовідносин.

Спробуємо надати правової визначеності таким прогалинам правового регулювання. Зокрема, із ст. 144 Цивільного кодексу України та ст. 52 Закону України «Про господарські товариства» вбачається, що статутний капітал товариства з обмеженою відповідальністю підлягає сплаті учасниками товариства до закінчення першого року з дня державної реєстрації товариства. Якщо учасники до закінчення першого року з дня державної реєстрації товариства не внесли (не повністю внесли) свої вклади, загальні збори учасників приймають одне з таких рішень: про виключення зі складу товариства тих учасників, які не внесли (не повністю внесли) свої вклади, та про визначення порядку перерозподілу часток у статутному капіталі; про зменшення статутного капіталу та про визначення порядку перерозподілу часток у статутному капіталі; про ліквідацію товариства. Тобто закон визначає, що повноваженнями на застосування санкції щодо такого учасника наділені загальні збори учасників товариства.

У силу положень закону реалізація загальними зборами наданих повноважень можлива за таких умов:

- повноважності загальних зборів – загальні збори учасників вважаються повноважними, якщо на них присутні учасники (представники учасників), що володіють у сукупності більш як 60 відсотками голосів (ч. 1 ст. 60 Закону України «Про господарські товариства»);

- дотримання порядку виключення – учасника товариства з обмеженою відповідальністю, який систематично не виконує або неналежним чином виконує обов'язки, або перешкоджає своїми діями досягненню цілей товариства, може бути виключено з товариства на основі рішення, за яке проголосували учасники, що володіють у сукупності більш як 50 відсотками загальної кількості голосів учасників товариства. При цьому цей учасник (його представник) у голосуванні участі не бере (ст. 64 Закону України «Про господарські товариства»).

Отже, з наведеного вбачається, що виключення учасника, який не повністю вніс свій внесок до статутного капіталу товариства, а також який систематично не виконує або неналежним чином виконує обов'язки, або перешкоджає своїми діями досягненню цілей товариства, можливе лише за однієї умови – якщо інший учасник (або учасники) товариства з обмеженою відповідальністю в сукупності володіє більш як 60 відсотками голосів для можливості проведення загальних зборів¹.

Проблеми щодо практики реалізації корпоративних санкцій за невнесення (неповне внесення) коштів до статутного капіталу ТзОВ виникають у разі, якщо учасник цього товариства володітиме менш ніж 60% голосів. У разі якщо учасник (учасники) володіє згідно з статутом товариства часткою в розмірі не більше 60 відсотків, то він взагалі позбавлений можливості провести загальні збори засновників та виключити з товариства учасника, який не вніс своєї частки до статутного капіталу товариства та який систематично і регулярно не з'являється на загальні збори засновників. Отже, згадана санкція залишається, по суті, декларативною².

Враховуючи різне застосування у співвідношенні ч. 4 ст. 58 та ч. 1 ст. 64 Закону України «Про господарські товариства» та домінування у судовій практиці позицій Президії Вищого господарського суду України³, Пленуму Верховного Суду

України⁴, утруднюється захист прав та інтересів учасника (учасників) товариства з обмеженою відповідальністю.

Конституційний Суд України у рішенні від 5 лютого 2013 р. №1-3/2013 у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Ліхтнер Бетон Львів» щодо офіційного тлумачення положень ч. 4 ст. 58, ч. 1 ст. 64 Закону України «Про господарські товариства» залишив без вирішення досліджуване нами питання. Зокрема, припинив конституційне провадження у справі в частині офіційного тлумачення положення ч. 1 ст. 64 Закону України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. № 1576–XII з наступними змінами, згідно з яким «учасника товариства з обмеженою відповідальністю, який систематично не виконує або неналежним чином виконує обов'язки, або перешкоджає своїми діями досягненню цілей товариства, може бути виключено з товариства на основі рішення, за яке проголосували учасники, що володіють у сукупності більш як 50 відсотками загальної кількості голосів учасників товариства», у системному зв'язку з положеннями ч. 3 ст. 13, частин 2, 4, 7 ст. 41, ч. 2 ст. 55, ч. 1 ст. 68, ч. 2 ст. 124 Конституції України, частин 3, 6 ст. 13, ч. 3 ст. 14, ч. 3 ст. 16 Цивільного кодексу України, пункту «в» ч. 1 ст. 59 цього Закону на підставі п. 2 ст. 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

Тому актуальною є обґрунтована наукова позиція з пропозиціями щодо внесення змін до чинних нормативно-правових актів. Пропонуємо таке вирішення правової колізії.

Відносини, що виникли, у зазначеній ситуації мають корпоративну природу. А корпоративні відносини є особливим видом цивільних відносин. Ці відносини характеризуються складною природою організації, що зумовлюється організаційно-правовою формою товариства. Проблема, що виникла, є наслідком складних відносин у конкретному господарському товаристві, але насамперед – кризи у відносинах між засновниками товариства з обмеженою відповідальністю.

Отож вільна воля, майновий інтерес зумовлюють спрямованість та координацію зусиль різних суб'єктів цивільного права для створення у встановленому законом порядку юридичної особи. В процесі набуття правової визначеності однієї фізичною особою, групою фізичних осіб, юридичною особою, державою або територіальною громадою формуються відносини, регламентовані нормами об'єктивного права. Особливим результатом таких відносин є формування нового суб'єкта права – юридичної особи.

Вчинення засновниками дій щодо внесення майнового вкладу до статутного капіталу є обов'язком засновника на стадії створення товариства з обмеженою відповідальністю. Виконання цього обов'язку саме в межах «засновницьких відносин» становить один із послідовних структурних елементів при створенні юридичної особи.

Логічність законодавчої норми є очевидною. У межах здійснення організаційних заходів під час створення господарського товариства (вибір найменування юридичної особи, затвердження установчих документів, внесення частки до статутного капіталу) засновники мають змогу випробувати у механізмі компромісу формування спільної єдиної волі. Наслідки викривлення спільної волі обов'язково виявляються в межах корпоративних відносин, які слідує (як правило) за «засновницькими відносинами» та за своєю організацією є на порядок складнішими.

Щоб захистити права та законні інтереси засновників і учасників товариства з обмеженою відповідальністю, слід внести зміни до ч. 1 ст. 142 Цивільного кодексу України, виклавши її у такій редакції: «Якщо товариство з обмеженою відповідальністю засновується кількома особами, ці особи укладають між собою договір про заснування товариства. У договорі про заснування товариства з обмеженою відповідальністю сторони визначають взаємовідносини між собою щодо створення товариства: встановлюють порядок заснування товариства, умови здійснення спільної діяльності щодо створення товариства, розмір статутного капіталу, частку в статутному капіталі кожного з учасників, строки та порядок внесення вкладів, підстави розірвання договору та інші умови. Договір про заснування товариства з обмеженою відповідальністю укладають у письмовій формі».

За таких обставин двоє і більше засновників товариства з обмеженою відповідальністю, в силу вимог ст. 142 Цивільного кодексу України, зобов'язані укласти договір про заснування товариства з обмеженою відповідальністю. Однією з істотних умов такого договору є умови про частку в статутному капіталі кожного із засновників, строки та порядок внесення вкладів.

Так між засновниками виникають правовідносини, в яких кожен із них зобов'язаний вчинити певну дію, а інший(і) засновник(и) має право вимагати від зобов'язаної особи виконання її обов'язку. Тому до цих правовідносин застосовуються загальні положення про зобов'язання.

У разі невиконання умов договору про заснування товариства з обмеженою відповідальністю однією із сторін інша сторона (сторони) може (можуть) вимагати розірвання договору. Механізм захисту прав та законних інтересів такого учасника (учасників) передбачений статтями 651, 653, 654 Цивільного кодексу України.

Відповідно до ч. 2 ст. 651 Цивільного кодексу України договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору.

На засновника товариства з обмеженою відповідальністю покладається обов'язок формування статутного капіталу товариства. Згідно зі ст. 144 Цивільного кодексу України розмір статутного капіталу дорівнює сумі вартості таких вкладів. Статутний капітал товариства визначає мінімальний розмір майна товариства, що гарантує інтереси його кредиторів. Не допускається звільнення учасника товариства з обмеженою відповідальністю від обов'язку внесення вкладу до статутного капіталу товариства, у тому числі шляхом зарахування вимог до товариства. Цивільний обов'язок внесення вкладу підлягає до виконання в межах, встановлених договором про заснування товариства з обмеженою відповідальністю. Водночас в силу ч. 3 ст. 13 Цивільного кодексу України не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

Порушення умов договору про заснування товариства з обмеженою відповідальністю в частині неповного внесення майнового вкладу завдає шкоди правам інших засновників (а згодом учасників) такого товариства, а саме: перешкоджає досягненню мети договору, недоотримання прибутків підприємством, понесення значних додаткових витрат для відновлення порушеного права. Учас-

ники, які при створенні товариства мали намір спільно працювати для задоволення своїх майнових та немайнових інтересів, досягнення певних цілей, позбавляються таких можливостей. Тому такі дії або бездіяльність учасника товариства з обмеженою відповідальністю повинні бути припинені у законний спосіб.

Правовим наслідком розірвання договору про заснування товариства з обмеженою відповідальністю з тим учасником є припинення зобов'язання сторін. Крім того, в силу положень частини 4 і 5 ст. 653 Цивільного кодексу України сторони не мають права вимагати повернення того, що було виконане ними за зобов'язанням до моменту зміни або розірвання договору, якщо інше не встановлено договором або законом. Якщо договір змінено або розірвано у зв'язку з істотним порушенням договору однією із сторін, друга сторона може вимагати відшкодування збитків, завданих зміною або розірванням договору. У разі розірвання договору про заснування товариства з обмеженою відповідальністю з одним із учасників товариства такий договір продовжує діяти, проте вже в іншому складі сторін.

З метою цілісного довершення запропонованого механізму захисту, слід також внести зміни до законів України «Про господарські товариства» та «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців». А саме ст. 64 Закону України «Про господарські товариства» доповнити ч. 2 такого змісту: «Виключення учасника з товариства з обмеженою відповідальністю та розірвання засновницького договору може бути здійснено на підставах, передбачених законодавством або договором про заснування товариства з обмеженою відповідальністю».

Частину 1 ст. 60 Закону України «Про господарські товариства» викласти у такій редакції: «Загальні збори учасників вважаються повноважними, якщо на них присутні учасники (представники учасників), які володіють у сукупності більш як 60 відсотками голосів. Якщо судом прийнято рішення про розірвання договору про заснування товариства з обмеженою відповідальністю, загальними зборами приймається рішення про приведення у відповідність до цього рішення установчих документів товариства. У такому разі повноважність загальних зборів учасників визначається з урахуванням суб'єктного складу сторін договору про заснування товариства з обмеженою відповідальністю».

У частині 3 ст. 29 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» зазначити, що у разі внесення змін до установчих документів, які пов'язані зі зміною складу засновників (учасників) юридичної особи, крім документів, які передбачені ч. 1 цієї статті, додатково подається примірник оригіналу (ксерокопія, нотаріально засвідчена копія) рішення суду про розірвання договору про заснування товариства з обмеженою відповідальністю.

Підсумовуючи наведене, слід звернути увагу на певну суперечність у співвідношенні ч. 4 ст. 58 та ч. 1 ст. 64 Закону України «Про господарські товариства», яка вимагає свого розв'язання так. Обов'язок внесення вкладу в повному обсязі встановлюється у договорі про заснування товариства з обмеженою відповідальністю. Засновник (учасник) товариства з обмеженою відповідальністю має право подати позов про розірвання договору про заснування товариства з обмеженою відповідальністю з учасником, який не виконує умови цього договору (не вносить своєї частки до статутного капіталу товариства, систематично і регулярно не з'являється на загальні збори засновників), та застосування правових наслідків розірвання. Як наслідок, за достатності правових підстав, суд

приймає рішення про розірвання договору про заснування товариства з учасником, який порушує умови договору. На підставі такого рішення вносяться зміни до установчих документів та відбувається державна реєстрація змін у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб – фізичних осіб – підприємців. Це дасть змогу раціонально функціонувати загальним збором. Отже, за такої моделі поведінки учасника корпоративних відносин (учасника товариства з обмеженою відповідальністю) можна припинити порушення прав та законних інтересів іншої(их) сторони (сторін) засновницького договору.

1. КСУ звернувся до УСПП за наданням науково-експертного висновку. Конституційне звернення з приводу офіційного тлумачення частини четвертої статті 58, частини першої статті 64 Закону України «Про господарські товариства» (справа про учасника товариства з обмеженою відповідальністю, який не вніс або не повністю вніс свій внесок в статутний капітал товариства, та який систематично не виконує або неналежним чином виконує обов'язки перед товариством, або перешкоджає своїми діями досягненню цілей товариства) 018.11.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uspp.org.ua/actual/177.ksu-zvernuvsya-do-uspp-za-nadanniam-naukovo-ekspertnogo-visnovku.htm 2. *Крупник Р.* Чи подолає Конституційний суд України правовий колапс у корпоративних спорах // Правовий тиждень. – 2012. – № 36–39. – 13 листоп. – С. 4–5. 3. Рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 28.12.2007 р. № 04-5/14 «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» (пункт 2.6) // Бюллетень законодавства і юридичної практики України. – 2011. – № 9. 4. Постанова Пленуму Верховного суду України від 24.10.2008 р. № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» (пункт 10, 16) // Бюллетень законодавства і юридичної практики України. – 2011. – № 9.

УДК 347.615

О. О. ДЕРІЙ

ПОНЯТТЯ АЛІМЕНТНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Розглянуто різні наукові підходи до визначення поняття аліментного зобов'язання. Здійснено розмежування та співвідношення понять «аліментні зобов'язання», «аліменти», «утримання», «зобов'язання з надання утримання». Запропоновано авторське визначення поняття аліментного зобов'язання.

Ключові слова: аліментне зобов'язання, аліменти, утримання.

Дерій Е. А. Понятие алиментного обязательства

Рассмотрены различные научные подходы к определению понятия алиментного обязательства. Осуществлено разграничение и соотношение понятий «алиментные обязательства», «алименты», «содержание», «обязательства по предоставлению содержания». Предложено авторское определение понятия алиментного обязательства.

Ключевые слова: алиментные обязательства, алименты, содержание.

Deriy Olena O. The concept of maintenance obligations

Different scientific approaches to the definition of maintenance obligations are examined. Separation and relationship between the concepts «alimentary obligations», «maintenance»,